

A VÁLLALKOZÁSFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSI RENDSZEREK NÉHÁNY TERÜLETI SZEMPONTJA

KULLMANN ÁDÁM

Bevezetés

Dolgozatomat némi fogalommagyarázattal kell kezdenem. A három kiválasztott pályázat: a feldolgozóipari nagyberuházások támogatása (VE-12), a kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatása (VE-18), valamint a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatása (FO-1).¹

A három pályázat kiválasztása nem véletlenszerűen történt. Egyrészt három nagy volumenű, statisztikailag is feldolgozható pályázatról van szó (rajtuk keresztül a 2001. évben összesen mintegy 40 milliárd forint támogatást, az összes vállalkozásfejlesztési támogatás közel háromnegyedét nyerték el a vállalkozások²). Másrészt a három pályázatban – az eltérő céloknak megfelelően – mások a területi preferenciák és más a támogatások területi megoszlása is.

Az elemzéshez a Gazdasági Minisztérium honlapjáról (www.gkm.hu) 2002. áprilisában letöltött, a támogatásban részesített projektek alapinformációt (pályázó neve, projekt megvalósulásának helye, támogatás összege) tartalmazó adatok álltak rendelkezésre.³ A három pályázat keretében mintegy 1500 projekt részesült támogatásban, így az adatbázis mérete alkalmas a statisztikai elemzésre.

Az elemzés jelentős mértékben támaszkodik az 1990-es évekbeli állami fejlesztéspolitika területileg is lokalizálható elemeinek hatását vizsgáló tanulmány módszertanára (*Nemes Nagy J. et al.* 2000). Eltérést okoz ugyanakkor, hogy egyetlen év támogatásai kerülnek elemzésre, így a támogatások hatására legfeljebb következtetni lehet. Másfelől a vállalkozásfejlesztési támogatási rendszerek közül kiválasztott három pályázat kerül összehasonlításra, lehetőséget adva finomabb összefüggések feltárására.

Területi preferenciák

Területi preferenciák elméletileg az alábbiak szerint jelenhetnek meg a vállalkozásfejlesztési támogatási rendszerekben:

- kizárólag meghatározott területen megvalósuló projektek részesülnek támogatásban;
- meghatározott területen megvalósuló projektek magasabb mértékű támogatásban részesülnek;
- meghatározott területen megvalósuló projektek előnyben részesülnek.

A három kiválasztott pályázat esetében a területi preferenciák az alábbiak:

¹ A VE a vállalkozásérsítésre a FO a foglalkoztatásra utaló kód. A Széchenyi Terv pályázatai ezekkel a betűkódokkal azonosíthatók.

² A Széchenyi Terv keretében a 2001. évben a gazdaságfejlesztési, a kis- és középvállalkozói és az aktív foglalkoztatási céllelőirányzatokból összesen 19 pályázatot hirdetett meg a Gazdasági Minisztérium.

³ A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapján (www.gkm.hu) 2002. augusztusában ettől részben eltérő adatok jelentek meg, tehát az adatbázis megbízhatósága sajnos nem tökéletes. Feltételezésem szerint az áprilisi adatok megbízhatóbbak, mert akkor a nyertes pályázók értesítése, míg augusztusban a Széchenyi Terv „leleplezése” volt a nyilvánosságra hozatal célja.

- a feldolgozóipari nagyberuházások támogatása (VE-12) esetében a hátrányos helyzetű régiókban a támogatás egyébként érvényes felső határa 15%-kal meghaladható;
- a kis- és középvállalkozások gépbszerzéseinek támogatása (VE-18) esetében semmilyen területi preferencia nem jelenik meg;
- a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatása (FO-1) esetében támogatás csak olyan fejlesztésekhez igényelhető, amelyek elmaradott térségekben – elmaradott megyékben, a területfejlesztés kedvezményezett területein, vállalkozási övezetekben, vagy gazdasági szerkezet-átalakítással érintett területeken – valósulnak meg.

Az elmaradott megyék támogatása

Sajátos területi preferenciaként jelenik meg az elmaradott megyék támogatása. 1997 óta működik az a rendszer, amelyben az elmaradott megyék támogatására elkülönített keret áll rendelkezésre több központi fejlesztési forrásból.

- Elmaradottnak számítanak azok a megyék, amelyekben az egy főre jutó GDP nem éri el az országos átlag 70%-át. Az elmaradott megyék száma nő: Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg a kezdetektől, Békés és Somogy 2001-től, Bács-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok 2003-tól tartozik ide (*1. táblázat*).⁴
- Az érintett központi fejlesztési források között megtalálhatók a gazdaságfejlesztést valamint az infrastruktúra-fejlesztést támogatók. 2001-ben a Széchenyi Terv forrásai közül a gazdaságfejlesztési, a kis- és középvállalkozói, az aktív foglalkoztatási, valamint a turisztikai célelőirányzatból került elkülönítésre összesen 3,7 milliárd forint, aminek mintegy fele a gazdaságfejlesztési célelőirányzatból származott.⁵
- A források felhasználásában a célok meghatározása döntően a keretgazda minisztériumok hatásköre: a megyei területfejlesztési tanácsok a központilag meghirdetett pályázatok közül választhatták ki azokat, amelyeket maguk is meg kívántak hirdetni, az elmaradottság okán magasabb támogatási mértékkel.⁶ Ugyanakkor a projektek kiválasztása a megyei területfejlesztési tanácsok hatásköre.

1. táblázat

Az egy főre jutó GDP az elmaradott megyékben, 1994-2000 (forrás: KSH)

megye	egy főre jutó GDP (az országos átlag százalékában)						
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Bács-Kiskun	77	79	76	73	71	70	68
Békés	80	78	76	72	69	68	66
Borsod-Abaúj-Zemplén	70	76	71	70	69	67	65
Jász-Nagykun-Szolnok	79	78	76	75	72	67	67
Nógrád	62	59	57	53	57	55	55
Somogy	76	76	75	70	69	69	68
Szabolcs-Szatmár-Bereg	62	61	59	58	57	55	54

A három kiválasztott pályázat közül a feldolgozóipari nagyberuházások támogatására és a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatására mind az 5 megye saját pályázatot írt

⁴ Az évszámok a programba való bekapcsolódás idejét jelölik. Az érintett megyékben az egy főre jutó GDP 3 évvel korábban süllyedt az országos átlag 70%-a alá.

⁵ Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg 30-30, Nógrád és Somogy 15-15, Békés 10%-kal részesedett a keretből.

⁶ Egyetlen megyében került meghirdetésre egyetlen olyan pályázat, amely a központilag nem került meghirdetésre (BMTT-KKC).

ki.⁷ A megyei pályázatok kiírása előtt és a megyei keretek kimerülése után a központi keretre lehetett pályázni a megyékben megvalósuló beruházásokkal. Érdemes összehasonlítani a központi és a megyei keretből támogatott projektek adatait (2. táblázat).

2. táblázat

Egy projektre jutó támogatás az elmaradott megyékben a központi és a megyei keret esetében (forrás: Gazdasági Minisztérium)

megye	VE-12			FO-1		
	központi (millió Ft/db)	megyei (millió Ft/db)	megyei/ központi (%)	központi (millió Ft/db)	megyei (millió Ft/db)	megyei/ központi (%)
Békés	47,8	45,7	95,6	6,0	5,4	90,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	73,5	54,1	73,6	17,8	20,2	113,5
Nógrád	150,0	45,9	30,6	78,5	8,2	10,4
Somogy	53,8	30,4	56,5	4,0	8,2	205,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	78,4	42,1	53,7	54,5	9,2	16,9
5 elmaradott megye	78,2	43,1	55,1	23,1	9,3	40,3

Megjegyzés: zárójelben a projektek száma.

Az adatok alapján igazolható az az állítás, hogy a megyei döntéshozatal a központi döntéshozatalhoz képest a keret elaprózásához vezet. A megyei keretből megítélt átlagos támogatás 40 illetve 55%-a a központi keretből megítélt átlagos támogatásnak. Az elaprózásnak több oka lehet: pl. a megyei területfejlesztési tanácsok a kisebb projekteket támogatják, vagy gyakrabban ítélnék meg csökkentett mértékű támogatást.⁸

A támogatások területi megoszlása

A támogatások területi megoszlását régiók és megyék, valamint településkategóriák szerint elemezem.

A támogatások megoszlása régiók és megyék szerint

Az egy projektre jutó támogatás a munkahelyteremtő beruházások esetében tér el jelentősen az egyes régiók között (3. táblázat). Kiemelkedően magas az egy projektre jutó támogatás a közép-dunántúli, konkrétan a Komárom-Esztergom megyei munkahelyteremtő beruházások esetében. Ennek az lehet az oka, hogy 2001-ben itt valósultak meg új, nagy számú munkahely létrehozását eredményező zöldmezős beruházások.

⁷ A kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatása csak 2001. októberben került meghirdetésre, ezért erre a megyék nem írtak ki pályázatot.

⁸ A csökkentett mértékű támogatás megítélése, amennyiben a projekt így is megvalósul, növeli a támogatás hatékonyságát.

3. táblázat

A támogatások megoszlása régiók szerint (forrás: Gazdasági Minisztérium)

régió	egy projektre jutó támogatás (millió Ft/db)			a támogatások százalékos megoszlása (%)			egy főre jutó támogatás az országos átlag százalékában (%)		
	VE-12	VE-18	FO-1	VE-12	VE-18	FO-1	VE-12	VE-18	FO-1
Közép-Magyarország	68,9	16,6	-	15,7	29,7	0,0	57,1	107,9	0,0
Közép-Dunántúl	90,5	15,3	71,6	26,0	9,3	35,2	236,9	84,8	320,6
Nyugat-Dunántúl	77,4	10,4	21,5	15,5	10,9	1,1	159,4	112,2	10,8
Dél-Dunántúl	42,7	11,1	13,5	6,8	7,4	9,7	69,5	75,5	98,4
Észak-Magyarország	64,2	13,9	17,5	15,0	11,7	21,1	116,1	90,9	164,0
Észak-Alföld	59,7	14,2	27,0	13,1	17,9	26,5	84,8	115,7	171,9
Dél-Alföld	42,8	10,6	9,3	7,8	13,0	6,4	57,6	96,0	47,1
összesen	66,2	13,4	24,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
relatív szórás							0,66	0,15	1,13

A támogatások százalékos megoszlása és az egy főre jutó támogatás alapján a következő megállapítások tehetők (3. táblázat):

- A kis- és középvállalkozások beruházásainak támogatása területileg viszonylag egyenletesen oszlik meg, ezzel szemben a munkahelyteremtő beruházások támogatása – a jogosult térségek lehatárolása miatt – területileg erősen koncentrált (lásd relatív szórás).
- Közép-Magyarország kizárólag a kis- és középvállalkozások beruházásainak támogatásából részesedik az országos átlagot valamivel meghaladó mértékben.
- A két észak-dunántúli régió a nagyvállalatok beruházásainak támogatásából 42 százalékkal részesedik, az egy főre jutó támogatás duplája az országos átlagnak. Közép-Dunántúl a munkahelyteremtő beruházásoknak is fő kedvezményezettje, egymaga 35 százalékkal részesedik.
- A két északkelet-magyarországi régió a munkahelyteremtő beruházásokból közel 50 százalékkal részesedik (e két régióban él a munkanélküliek 37%-a).
- Dél-Dunántúl és Dél-Alföld esetében az egy főre jutó támogatás mindhárom pályázat keretében elmarad az országos átlagtól.

Az 5 elmaradott megye összességében a népességárányosnál kevesebb támogatást tudott megszerezni, a felzárkóztatásukat szolgáló keret elkülönítése ellenére (ez az elkülönítés szükségessége melletti érv lehet) (4. táblázat). Az egyéb területi preferenciák ugyancsak legfeljebb csökkenteni tudták az Észak-Dunántúl versenyelőnyéből következő forrásszerzési előnyét. A vizsgált vállalkozásfejlesztési támogatási rendszer csak főváros-vidék relációban hatott a területi kiegyenlítés irányába.

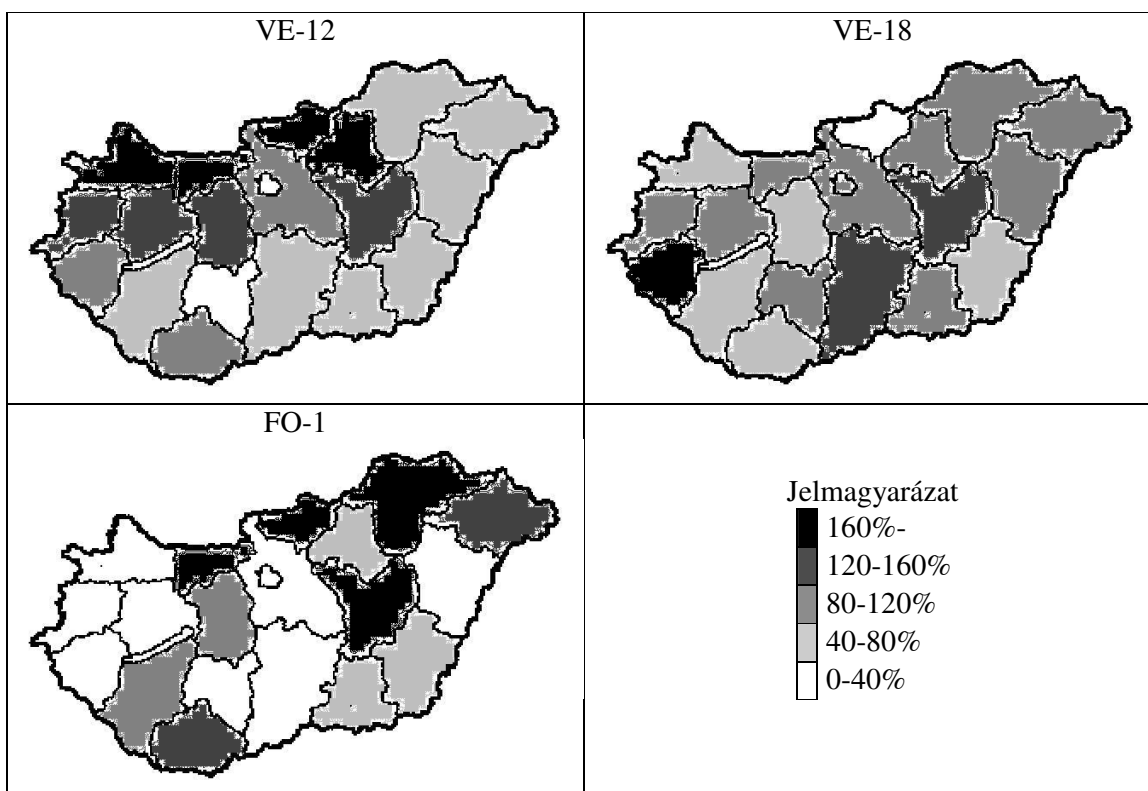
4. táblázat

Az egyes régiók illetve az 5 elmaradott megye támogatottsága a népességárányos támogatáshoz képest (milliárd Ft) (forrás: Gazdasági Minisztérium)

régió	VE-12	VE-18	FO-1	összesen
Közép-Magyarország	-2,6	0,3	-1,1	-3,4
Közép-Dunántúl	3,3	-0,2	1,0	4,0
Nyugat-Dunántúl	1,3	0,2	-0,4	1,1
Dél-Dunántúl	-0,7	-0,3	0,0	-1,0
Észak-Magyarország	0,5	-0,2	0,3	0,6
Észak-Alföld	-0,5	0,3	0,5	0,3
Dél-Alföld	-1,3	-0,1	-0,3	-1,6
5 elmaradott megye	-1,0	-0,6	0,4	-1,3
összesen	0,0	0,0	0,0	0,0

A régiókon belüli különbségeket is szemléltetik a térképek (1. ábra). Ami a térképekről rögtön megállapítható:

- a feldolgozóipari nagyberuházások támogatása (VE-12) – tehát a feldolgozóipari nagyberuházások – továbbra is az Észak-Dunántúlra és Budapest vonzáskörzetére koncentrálódik, kevés jut a keleti és déli megyékbe;
- a kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatása (VE-18) egyenletesebben terített; meglepő Győr-Moson-Sopron és Fejér megye alacsonyabb illetve Bács-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok magasabb fajlagos támogatottsága;
- a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatása (FO-1) hozzájárult az elmaradott térségek felzárkóztatásához, ugyanakkor a kedvezményezett térségek közé nemcsak elmaradottak kerültek be (lásd Komárom-Esztergom megye).

1. ábra. Egy főre jutó támogatás az országos átlag százalékában
(forrás: Gazdasági Minisztérium)

A támogatások megoszlása településkategóriák szerint

Az egy projektre jutó átlagos támogatás a nagyvállalatok beruházásainak esetében mutat, a kis- és középvállalkozások beruházásainak esetében nem mutat kapcsolatot a településmérettel (5. táblázat).

5. táblázat

A támogatások megoszlása településkategóriák szerint (forrás: Gazdasági Minisztérium)

településkategória	egy projektre jutó támogatás (millió Ft/db)			a támogatások százalékos megoszlása (%)			egy főre jutó támogatás az országos átlag százalékában (%)		
	VE-12	VE-18	FO-1	VE-12	VE-18	FO-1	VE-12	VE-18	FO-1
főváros	82,1	10,9	-	8,6	12,7	0,0	49,4	72,8	0,0
megyei jogú városok	67,9	14,2	29,7	29,1	27,7	25,5	147,1	139,6	128,9
egyéb városok	73,6	12,9	28,8	45,1	30,7	58,1	165,4	112,8	213,3
községek	47,1	14,9	13,1	17,2	28,9	16,4	48,4	81,5	46,1
összesen	66,2	13,4	24,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
relatív szórás							0,62	0,31	0,94

A támogatások százalékos megoszlásának számai igazolják, hogy:

- a nagyvállalatok beruházásainak támogatása a vidéki nagyvárosokat,
- a munkahelyteremtő beruházások támogatása – mivel a nagyvárosok többsége nem tartozik a jogosult térségek közé – a vidéki kis- és középvárosokat,
- a kis- és középvállalkozások beruházásainak támogatása a fővárost és a községeket segíti a többi támogatási rendszerénél jobban.

A támogatások egy főre jutó értékének adatai ugyanakkor azt mutatják, hogy mindhárom támogatási rendszer fő kedvezményezettjei a vidéki városok. A támogatási közötti eltérés csak a kedvezményezettség mértékében mutatkozik (ezt számszerűsíti a relatív szórás).

6. táblázat

Az egyes településkategóriák támogatottsága a népességarányos támogatáshoz képest (milliárd Ft)
(forrás: Gazdasági Minisztérium)

településkategória	VE-12	VE-18	FO-1	összesen
főváros	-1,9	-0,7	-0,7	-3,3
megyei jogú városok	2,0	1,1	0,2	3,4
egyéb városok	3,9	0,5	1,3	5,6
községek	-4,0	-0,9	-0,8	-5,7
összesen	0,0	0,0	0,0	0,0

Ismét megállapítható, hogy a vizsgált vállalkozásfejlesztési támogatási rendszerek egyedül főváros-vidék relációban hatott a területi kiegyenlítés irányába (6. táblázat). Igaz, a városokban megvalósuló feldolgozóipari nagyberuházások a környező községek számára is munkalehetőséget jelentenek.

A támogatások megoszlása települések szerint

Az előző elemzések csak egy-egy dimenzió szerint vizsgálták a támogatások területi megoszlását. A települések szerinti megoszlásban egyszerre érvényesül a régiók és megyék, valamint a településkategóriák szerinti megoszlás.

Míg a feldolgozóipari nagyberuházások támogatásában észak-dunántúli városok (Tatabánya, Székesfehérvár, Oroszlány, Győr), a kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatásában kelet-magyarországi nagyvárosok (Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Kecskemét, Eger, Szeged), a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatásában - kedvezményezett, ugyanakkor nem elmaradott - Komárom-Esztergom

megyei és járszági városok (Tatabánya, Oroszlány illetve Jászberény, Jászfényszaru, Jászárokszállás) emelkednek ki (7. táblázat).

7. táblázat

A legtöbb támogatásban részesült városok, a támogatás összege és a támogatott projektek száma (zárójelben) (forrás: Gazdasági Minisztérium)

	VE-12		VE-18		FO-1	
	város	támogatás (Mrd Ft)	város	támogatás (Mrd Ft)	város	támogatás (Mrd Ft)
1.	Budapest	1,4 (23)	Budapest	2,7 (163)	Tatabánya	0,6 (6)
2.	Tatabánya	0,8 (6)	Miskolc	0,4 (22)	Oroszlány	0,3 (5)
3.	Székesfehérvár	0,8 (10)	Nyíregyháza	0,4 (27)	Nyíregyháza	0,2 (10)
4.	Debrecen	0,6 (8)	Debrecen	0,3 (24)	Sátoraljaújhely	0,2 (4)
5.	Oroszlány	0,6 (5)	Szolnok	0,3 (15)	Jászberény	0,2 (4)
6.	Győr	0,6 (5)	Zalaegerszeg	0,3 (17)	Jászfényszaru	0,2 (2)
7.	Balassagyarmat	0,4 (3)	Kecskemét	0,2 (19)	Kunsztmárton	0,1 (2)
8.	Kecskemét	0,4 (5)	Eger	0,2 (15)	Balassagyarmat	0,1 (3)
9.	Pécs	0,4 (6)	Pécs	0,2 (18)	Jászárokszállás	0,1 (2)
10.	Füzesabony	0,4 (5)	Szeged	0,2 (17)	Komló	0,1 (2)

A kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatását illetően érdekes, hogy a Nyugat-Dunántúlon Zalaegerszeg, Sopron, Keszthely, sőt, négy projektnek köszönhetően az ezerfős Gyöngyösfalu vállalkozásai is több támogatást szereztek, mint a győriek vagy a szombathelyiek. A feldolgozóipari nagyberuházások támogatásából kiemelkedő mértékben részesedő Székesfehérvár és Tatabánya is átlagos mértékben részesedik a kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatásából (ami elgondolkodtató az IBM-gyár bezárásának előző heti híre tükrében).

Számszerűsíthető összefüggések

Az egy főre jutó támogatás és különböző területi mutatók kapcsolata korrelációs együttható számításával elemezhető (8. táblázat). Az eredményül kapott értékek többségükben alacsonyok, nem mutatnak kapcsolatot az egy főre jutó támogatás és a területi mutatók között. Kivételt az iparban alkalmazásban állók ezer főre jutó értéke illetve a nyugat-keleti elérhetőség és a feldolgozóipari nagyberuházások támogatásának kapcsolata képez.

8. táblázat

Az egy főre jutó támogatás és néhány területi mutató korrelációja (forrás: KSH, Gazdasági Minisztérium)

területi mutató	Budapest és 19 megye			19 megye		
	VE-12	VE-18	FO-1	VE-12	VE-18	FO-1
GDP/fő	0,01	0,05	-0,21	0,27	-0,03	-0,18
munkanélküliségi ráta	-0,21	-0,10	0,17	-0,24	-0,09	0,15
működő vállalkozások/1000 fő	-0,08	0,17	-0,17	0,18	0,16	-0,11
iparban alkalmazásban állók/1000 fő	0,50	-0,03	0,05	0,47	-0,01	0,02
nyugat-kelet (elérhetőség)	-0,53	-0,10	-0,15	-0,59	-0,09	-0,18
főváros-vidék (1/0)	-0,21	0,09	-0,13	-	-	-

Összegzés

Összefoglalva a pályázatok hatását a fő területi különbségekre, megállapítható, hogy a feldolgozóipari nagyberuházások támogatása differenciáló hatással bír a nyugat-kelet egyenlőtlenségre, míg a pályázatok hatása a fő területi különbségekre minden más esetben enyhének mondható.

9. táblázat

A pályázatok hatása a fő területi különbségekre			
területi különbség	feldolgozóipari nagyberuházások támogatása (VE-12)	kis- és középvállalkozások gépbeszerzésének támogatása (VE-18)	munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatása (FO-1)
főváros-vidék	enyhén kiegyenlítő	enyhén differenciáló	enyhén kiegyenlítő
nyugat-kelet	differenciáló	enyhén differenciáló	enyhén differenciáló

A legfontosabb következtetések:

- A támogatások területi megoszlását sokkal inkább a támogatások jellege, „implicit területisége” (feldolgozóipari nagyberuházások támogatása vs. kis- és középvállalkozások gépbeszerzésének támogatása) befolyásolja, semmint a támogatások beépített területi preferenciái, „explicit területisége” (pl. a hátrányos helyzetű régiókban magasabb a támogatás felső határa).
- A kis- és középvállalkozások gépbeszerzéseinek támogatásának területi megoszlása területi preferenciák beépítése nélkül is kiegyenlített. Az ilyen jellegű támogatás - amennyiben megalapozott projekt kiválasztás eredményeként életképes, ugyanakkor a támogatás nélkül nem megvalósuló projektek részesülnek támogatásban - képes lehet valamennyi térség belső erőforrásainak mobilizálására.
- A jogosult térségeknek a munkahelyteremtő beruházások kiegészítő támogatása esetében alkalmazott lehatárolása összességében lehetővé teszi, hogy a támogatás a kiegyenlítés irányában hasson, ugyanakkor a jogosult térségek közül a fejlettebbek tudnak nagyobb mértékű támogatást szerezni.
- Az 5 elmaradott megye esetében az elkülönített keret legfeljebb csökkenteni tudta ezeknek a megyéknek a forrásszerzési hátrányát. Továbbá, kimutatható a megyei döntéshozatal hajlama a keret elaprózására (ami megkérdőjelezi az elkülönített keret felhasználásának hatékonyságát).

IRODALOM

Nemes Nagy J.-Kullmann Á.-Fekete A.-Szabó P. 2000: A területi fejlődés „állami” és „piaci” útjai az 1990-es években. – Területi Statisztika. 3. pp. 203-220.